

Радомир Поповић

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Београд
radomir.popovic@live.com

Спорови о датуму слављења Васкрса у древној Цркви

Сажетак: Највећи и најстарији хришћански празник у старој Цркви није празнован, најалост, истог датума и истог седмичног дана. О споровима по том питању јасно говоре црквени писци 4. и 5. века као и неки црквени сабори из истог времена. Ово питање је било на дневном реду и Првог васељенског сабора у Никеји (325) који је, судећи по сведочанству савременика, донео извесне одредбе које нису у целини сачуване. На основу списка Јевсевија Кесаријског, а касније и црквених историчара Сократа Схоластика, Ермија Созомена и Теодорита Кирског, стиче се утисак да је Први васељенски сабор донео само неке оквирне одлуке о датуму и дану слављења Васкрса: да сви хришћани Васкрс славе истог дана, да не славе заједно са Јудејцима када они славе свој Песах, да Васкрс не може бити пре пролећне равнодневнице и да увек мора бити у недељу као седмичном дану – дану васкрсења која падне после пуног месеца (уштап) након равнодневнице. Тих неколико општих критеријума су и данас неопходни за израчунавање датума празновања Васкрса као покретног празника за сваку календарску годину. Дакле, мора се имати у виду астрономско-математичка тачност (пролећна равнодневница) као и истинитост описа Христовог васкрсења у новозаветним Јеванђељима и, наравно, проверено историјско-канонско искуство Цркве у протеклих две хиљаде година.

Кључне речи: хришћанска Црква, датум Васкрса, Васељенски сабор

Чињеница је да се данас највећи хришћански празник, који представља суштину хришћанске вере, наиме, Васкрс или Пасха, не слави истог датума у хришћанском свету. Та појава најалост није нова, њу можемо пратити и у древној Цркви. Овде ће у кратко бити речи о споровима везаним за то питање почетком 4. века, као и о томе који су спорови старији као проблем, а који су присутни у Цркви и у потоњим вековима. Видећемо како је на свеправославном васељенском нивоу решено то питање и које су његове последице.

Једно од питања које је озбиљно разматрано на Првом васељенском сабору у Никеји (325), дакле не прво питање – а то је била Аријева јерес, јесте и питање датума празновања Васкрса, односно покушај усаглашавања свих хришћана како би истог дана славили свој највећи празник. Како документа

Првог васељенског сабора нису сачувана, истраживачи су принуђени да компаративном методом истраживања долазе до појединих саборских одлука које се, ипак, могу скоро у потпуности реконструисати. Реч је о обавештењима која посредно или непосредно саопштавају или директни учесници сабора у Nikeји или пак људи којима су документа никејског сабора била позната и блиска. Наш главни и савремени извор јесте епископ Јевсевије из града Кесарије у Палестини, писац *Црквене историје* (у којој описује догађаје до 324. године) и дела *Живој Констанијиновој*. Углавном његова обавештења везана за Светог цара Константина Великог, јерес Арија и Први васељенски сабор касније преузимају сви црквени историчари и писци као његови настављачи или преводиоци на латински језик: Руфин Аквилејски, Сократ Схоластик, Ермије Созомен, Епифаније Кипарски, Теодорит Кирски и други.

У том смислу занимљива је *Посланица сабора у Nikeји* (325) која је упућена у Александрију, Египат, Ливију и Пентапољ. О ономе шта се дешавало на Сабору, о његовим за целу Цркву и васељену важним одлукама, Оци Сабора обавештавају најпре подручје северне Африке где су јерес Арија и други расколи били најактуелнији и најприсутнији. Између осталих важних питања на Сабору је било и ово: „Још вам јављамо и следеће: да је уз помоћ ваших молитава решено питање о заједничком празновању Пасхе. И тако, браћа на Истоку, који су светковали Пасху заједно са Јудејима, од сада светкују са Римљанима и са нама и са свима који су већ дуго времена у древној обичају. Радујући се што су нам дела успешно обављена, што је свуда враћен мир, и што је до корена уништена свака јерес ...“. Из тога се види да су се епископи сложили око питања празновања Пасхе¹. Одлука Сабора у Nikeји о празновању Васкрса није сачувана. У наведеном писму које је из Nikeје упућено црквама у северној Африци само се констатује да је постигнута сагласност да сви хришћани и на Истоку (мисли се најпре на подручје Мале Азије) овај празник празнују као и хришћани на Западу и у северној Африци.

Такође је вредна пажње *Посланица* коју је цар Константин Велики упутио из Nikeје свим Црквама у свету у којој их обавештава о резултатима рада Сабора, а посебно о одлуци која се односи на Васкрс. Посланицу скоро у истоветном облику и садржају доносе црквени историчари Сократ Схоластик и епископ Теодорит Кирски. Из *Посланице* се јасно види да је цара Константина лично занимало решавање, у Цркви већ одавно присутног, питања једнообразног празновања највећег хришћанског празника – Васкрса². Према том Писму саборски оци у Nikeји су установили да Васкрс сви хришћа-

¹ Сократ Схоластик, *Црквена историја*, 1, 9.

² Р. L'Huillier, *The Church of the Ancient Councils*, 22 (Он наводи место из дела Јована Схоластика, *Синајои*, у којем се управо то констатује као закључак Сабора у Nikeји 325. године, који су сви потписали).

ни славе у исти дан, што до тада није био случај, да то не чине са Јудејима којима се догађало да у току једне календарске године два пута славе своју Пасху. Таква пракса је уносила пометњу међу саме хришћане: док су једни још држали пост, други су већ славили и празновали. То је важно. Наиме, цар у истом Писму набраја које све области Римског царства држе древни хришћански обичај о празновању Васкрса: Рим, Италија, Африка, Египат, Шпанија, Галија, Британија, Ливија, Грчка, област Азије, Понта и Киликије. Дакле, око три четвртине³ целе Цркве у 4. веку, док су се само неки делови Мале Азије држали јудејског старозаветног обичаја. Исто тако је значајно следеће: и они су се на Сабору, као мањина, сагласили и уједно пристали на исти датум празновања Васкрса који је практикован у целој Цркви.

О карактеру одлуке Сабора у Никеји о празновању Васкрса не може се детаљно говорити јер таква одлука не постоји, није сачувана. Истраживачи се углавном слажу да Никејски сабор није, јер и није имао потребу, до појединости прописао начине одређивања датума Васкрса, али је временом та пракса прихваћена и примљена је као изричита саборска одлука (325).⁴ Једино на шта се сигурно може рачунати када је реч о Никејском сабору и празнику Васкрса јесте општа „сагласност“ учесника присутних на сабора да Васкрс славе као што се то чини у Александрији.⁵ Исту одлуку (ἄρως) помиње и свети Атанасије Велики у делу *О саборима* из 359. године⁶, као и црквени историчар из 5. века Ермије Созомен⁷, затим нешто касније у 6. веку Јован Схоластик у делу *Синајоји*⁸.

Није без значаја, иако са опрезношћу прихватано, сведочанство једног од савременика Првог васељенског сабора у Никеји (325) године, епископа Јевсевија из палестинског града Кесарије који се, у познатом делу *Живој Констџанџиновој*, поред осталог незаобилазно дотиче и онога чиме се бавио сабор у Никеји, а посебно питања празновања Пасхе, односно Васкрса. У похвалном тону Јевсевије о неспоразумима везаним за Пасху каже да је то „јака и зла болест која је дуго трајала“ и да једноставно, како он констатује, „није било човека који би могао изнаћи лек против таквог зла“. Али, по Божјој вољи појавио се „једини од живих на земљи Константин“ који је ус-

³ Теодорит Кирски, *Црквена историја*, 1, 10; Сократ Схоластик, *Црквена историја*, 1, 9; Л. Воронов, „Календарна проблема“, *Бојословские труды* 7 (1971) 180.

⁴ Д. М. Огицкиј, „Канонические нормы православной пасхалии“, *Бојословские труды* 7 (1971) 205; Р. Huillier, *ibid*, 24.

⁵ В. В. Болотов, *Историја Цркве у њериоду до Констџанџина Великој*, 368.

⁶ Свети Атанасије Велики, *De synodis*, PG 26, 688.

⁷ Ермије Созомен, *Црквена историја*, 1, 16.

⁸ Видети код: Р. Huillier, *The Church of the Ancient Councils*, 22. Помињање ороса или декрета о празновању Васкрса не мора да значи да је таква одлука и донета, више је реч о постигнутој сагласности.

пео да реши то питање⁹. Сабор у Nikeји (о којем Јевсевије иначе не говори много, као ни о Аријевој јереси којом се тај Сабор бавио) био је против јудејског обичаја слављења Васкрса јер су они, како он пише, извршили Господоубиство и Оцеубиство (Κύριου-κτόνιον καὶ Πατρο-κτόνιον) и као такви хришћанима ниучему не могу бити узор и пример, а поготово не у начину празновања Васкрса. Он такође помиње чињеницу да, ако се слеђују јудејски обичаји, може се догодити да Пасху славио два пута у једној години, и друго – унета је пометња у Цркве: док једни још држе пост, други истовремено већ славе празник¹⁰.

Неспоразуми око датума Васкрса присутни су у раној Цркви још од половине другог века, а вероватно још и од раније. Први писани сачувани подаци су они које доноси Јевсевије Кесаријски а везани су за главне црквене догађаје половином и у другој половини другог века. Наиме, то је око 155. године када је епископ у Ефесу у Малој Азији био Св. Поликарп¹¹, када се повела полемика са римским епископом (папом) Аникитом (око 155–око 166)¹². По сведочанству Јевсевија Кесаријског: „Све цркве у Малој Азији, позивајући се на старо предање, Пасху су славиле у 14. дан пуног месеца кад и Јевреји“¹³, у ма који седмични дан да падне овај празник, док су на Западу и у већини других Цркава Пасху славили увек у недељу¹⁴. Малоазијску праксу слављења Пасхе заступао је и свети Мелитон Сардски у другој половини другог века у познатом делу *О Пасхи*¹⁵. По том питању истог становишта је био и Аполинарије Јерапољски¹⁶. Како то није било догматско питање, Црква је, не само у том тренутку, остала у јединству, па се не може говорити о расколима. Међутим, крајем другог века, у доба папе Виктора (189–198)¹⁷, спорови су се заострили. Папа Виктор је био спреман да из

⁹ Јевсевије Кесаријски, *Живої Констѡнѡинов*, 3, 5.

¹⁰ Јевсевије Кесаријски, исто, 3, 18.

¹¹ Јероним Стридонски само напомиње да је за време цара Антонија Пија „у вези са питањима око дана празновања јеврејске Пасхе кренуо пут Рима, где је на челу цркве био Аникит“, не упуштајући се у излагање свих појединости, в. Јероним Стридонски, *О знаменијим мужевима (De viris illustribus)* 17; Ј. Мајендорф, *Увод у светиооѡчачко боѡсловље*, превод: Д. Лучић, Врњачка Бања, н. д., 31–34.

¹² J. N. D. Kelly, *Oxford Dictionary of Popes*, 2005, 10–11.

¹³ Јевсевије Кесаријски, *Црквена историја*, 5, 23.

¹⁴ В. В. Бологов, исто, 362; Ј. Мајендорф, исто, 32; К. Баус, у: Х. Једин, *Велика ѡовијесѡ Цркве 1*, 299–304.

¹⁵ А. И. Сидоров, *Курс ѡаѡролоѡје 2*, превод: Д. Лучић, Врњачка Бања 2009, 170–171; Епископ Атанасије (Ракита), *Писци Цркве друѡо века*, Београд 2003, 138.

¹⁶ Епископ Атанасије (Ракита), *Писци Цркве друѡо века*, 148–149.

¹⁷ Јероним Стридонски, *О знаменијим мужевима (De viris illustribus)* 34; Јевсевије Кесаријски, *Црквена историја*, 5, 23; J. N. D. Kelly, *Oxford Dictionary of Popes*, 2005, 12.

Цркве изопшти (искључи) све оне који су, сходно јудејској пракси, Васкрс славили 14. нисана, прекидајући пост. Јевсевије Кесаријски наговештава да је деведесетих година другог века одржано више локалних црквених сабора на којима је разматрано то питање јер је претила озбиљна опасност од црквеног раскола. На поменутих помесним саборима одлучено је, углавном, да се Васкрс слави у недељу. Исти писац помиње чак *Посланицу* палестинских епископа на челу са Теофилом Кесаријским и Наркисом Јерусалимским, затим *Посланицу* епископа из Понта у Малој Азији и других области. У тој полемици у смислу постизања црквеног мира и јединства посебно се истакао епископ града Лиона у Галији, свети Иринеј (+202)¹⁸. Највећи заступници јудејске праксе били су епископи Мале Азије на челу са епископом града Ефеса, Поликратом¹⁹, који је одржао сабор епископа са којег је у Рим упутио *Посланицу* (око 190–192. године) у којој образлаже васкршњу праксу своје Цркве. Он каже да је то апостолско наслеђе од апостола Филипа и светог Јована, писца *Свјетог Ошкровења*. Наиме, они су следили сведочанство Светог Јована који у свом Јеванђељу, за разлику од других јеванђелиста синоптичара, каже да је јеврејска Пасха у години Христовог страдања била у суботу, а да је Христова последња вечера, Тајна вечера, била пасхална, и сходно томе проистиче изједначавање старозаветне Пасхе са Христовом страдалном жртвом 14. нисана. За хришћанске истраживаче неприхватљив је став неких јеврејских писаца који сматрају, потпуно неутемељено на историјским документима, да је хришћанско празновање Васкрса у недељу, наводно, последица прихватања од стране хришћана садукејске²⁰ праксе празновања преласка Јевреја преко Црвеног мора, односно коначног изласка из ропства у Мисиру, Египту²¹. Хришћани наиме, то је већ више пута поновљено, Васкрс славе „првог дана седмице“, у недељу, а не у суботу. Празнујући Васкрс 14. нисана они су прекидали пост „у дан када се народ уздржавао од квасног хлеба“. Јевсевије наводи део Иринејевог *Писма* упућеног у име епископа из Галије папи Виктору у Рим у којем каже да се Васкрс празнује у недељу, да не треба од Цркве одвајати оне који следе другачију праксу. Свети Иринеј такође говори о неслагању у погледу дужине Васкршњег поста у то време. По њему, једни poste је-

¹⁸ Он каже да је тај епископ био против одлуке папе Виктора да се од Цркве одлуче они који су Васкрс славили „заједно са Јеврејима“, в. Јероним Стридонски, *О знаменитим мужевима* 35; Јевсевије Кеаријски, *Црквена историја*, 5, 23–24.

¹⁹ Поликрата помиње Јероним, в. исто, 45; Јевсевије Кесаријски, исто, 5,24.

²⁰ *Садукеји* су јеврејска секта која постоји и у Христово време и као таква није била прихватљива за официјелни јудаизам.

²¹ E. Zerubavel, „Easter and Passover: on Calendars and Group Identity“, *American Sociological Review* 47:2 (1982) 287. Исти аутор прихвата, додуше, да је Христос пострадао у петак 14. нисана и да је потом васкрсао у следећу недељу, дакле 16. нисана (в. исто, 285).

дан дан, други два, неки пак више дана, а неки „сматрају да треба постити четрдесет дана и ноћи“. Тако Иринеј Лионски зна за сусрет по истом питању епископа Поликарпа из Смирне и папе Аникита (око 155. године) и да су они, иако се нису усагласили по питању Васкрса, живели у црквеном јединству и миру²².

Дакле, у полемици која се доста одређено већ искристалисала крајем другог века види се да Васкрс несумњиво славе сви хришћани. Разлике или неспоразуми су били само око тога који моменат преваже у годишњем спомену Пасхе: да ли се акценат ставља на Христово страдање, или пак на сâм догађај васкрсења који је потом уследио према извештајима новозаветних јеванђелиста²³.

Ако тражимо тачан датум на основу онога што говоре писци Јеванђеља, не може се тачно закључити, по садашњем рачунању, ког је датума – месеца марта или априла – Господ Христос васкрсао, да би према томе утврђивали датум празновања васкрсења. Може се закључити да је то била недеља („*први дан седмице* – после суботе, *рано док је још био мрак*“ [Јн 20, 1]): дакле, у недељу која је била после пуног месеца (уштап) и то првог пролећног јеврејског месеца (нисан) у 16. дан (Пасха је била 14. нисана када је Христос разапет и сахрањен, у петак, а у суботу је био у гробу, 15. нисана)²⁴.

Видели смо како савремени писци, односно црквени историчари преносе оно што се догађало у 4. веку по питању одређивања датума и начина празновања Васкрса. Уживајући објективну слободу у Римском царству, највише чини се настојањем и сâмог цара Константина Великог, Црква се трудила да богослужбено и канонски регулише ово – и дисциплинско и практично питање. Природно је било да се овим као општим, универзалним проблемом позабави један црквени сабор какав је био Први васељенски сабор у Никеји 325. године. Вероватно у сенци велике Аријевој јереси саборски оци нису у каноне или правила овог сабора (има их 20) уврстили и изричиту одлуку везану за Васкрс. Такође треба имати у виду да се Први васељенски сабор није бавио питањем календара, како многи

²² Јевсевије Кесаријски, *Црквена историја*, 5, 24; М. Томасовић, *Историјски развој израза Пасхе, Бојословље* 1–2 (1991) 41.

²³ Ац. Αλιβιζάτου, *Το αίτιον των περι το Πάσχα ερίδων*, Αθήναι 1911, 73 и даље; М. Томасовић, *Историјски развој израза Пасхе*, 41 и даље; R. H. Bainton, „Basilidian Chronology and New Testament Interpretation“, *Journal of Biblical Literature* 42:1–2 (1923) 107 и 110. Бејнтон прихвата да је Христово страдање било 14–15 нисана, да је Господ Христос пострадао између 28. и 33. године хришћанске ере.

²⁴ Љ. Перепјолкина, „Јулијански календар: хиљадугодишња икона времена у Русiji“, у: *Црква и време*, Београд 2000, 29, 35; F. J. E. Bodens Hosang Brill, *Establishing Boundaries*, Leiden-Boston 2010, 101.

претпостављају, већ само питањем празника Васкрса и његовог празновања на нивоу целе Цркве, како нас о томе обавештавају писци из постаборског доба. Сабор је свакако покушао да на васељенском нивоу услаги празновање Васкрса и у томе је начелно постигнута сагласност чак и оне мањине епископа на сабору која је држала јудејску праксу. Међутим, убрзо се поново показало нејединство и присуство оних у Цркви који су се вратили на старе обичаје, на шта упозоравају канони неких помесних сабора из 4. века који настоје да санкционишу оне који саборску одлуку (мисли се на Први васељенски сабор) не поштују. Имамо пре свега у виду одлуку помесног сабора у Антиохији из 341. године, донету петнаестак година после Никеје. Антиохијски сабор је био први помесни сабор који је покушао на нивоу целе Цркве да преформулише неке догматске одлуке сабора у Никеји. Тај сабор био је донекле проаријански настројен, али су његови канони ушли у све канонске зборнике православне Цркве и имају општеважећи значај за Цркву. У првом канону тог сабора констатује се да се неки „усуђују да прекрше одредбу Светог и великог сабора у Никеји о Светоме празнику Пасхе“. Конкретније се затим каже у чему се састоји тај преступ: „... ако се издвајају намамо и са Јудејима (μετὰ τῶν Ἰουδαίων) славе Пасху“. Ако су у питању обични верници такви се одстрањују из Цркве, ако је пак реч о свештенству (епископи, презвитери и ђакони) они се лишвају свештеничког чина, чак и они који им приступају после свргнућа. Овде наслућујемо да је четрдесетих година 4. века, у деценијама које су уследиле после Првог васељенског сабора, дошло до прилично великог подвајања унутар Цркве управо када је реч о празновању Васкрса.²⁵ Да ли су овом подвајању на свој начин допринели аријанци и полуаријанци неизвесно је, али наведени канон доста оштро санкционише преступнике.

Апостолска правила или канони (има их у Православној цркви 85) који се према најновијим истраживањима могу датирати у 4. век, мада својим садржајем одражавају древну апостолску црквену праксу и поредак, такође помињу пасхални спор. У сваком случају, Апостолска правила која од почетка уживају велики углед и ауторитет у канонском предању Цркве, дотичу се и питања празновања највећег и најсуштинскијег хришћанског празника. Седмо правило овог канонског зборника забрањује клирицима (епископи, презвитери и ђакони) да „Свети дан Пасхе светкују пре пролећне равнодневнице, заједно са Јудејима“ (μετὰ τῶν Ἰουδαίων), у противном

²⁵ Епископ Никодим Милаш, *Правила (Κανόνες) Православне Цркве с ѿумачењима*, књ. 2, Нови Сад 1896 49–54; *Свешћени канони Цркве*, превод: Епископ Атанасије (Јевтић), Београд 2005, 252.

биће свргнути – рашчињени, лишени свештенства.²⁶ Канон има у виду пре свега клирике као евентуалне преступнике и изриче им најстрожу казну, лишење свештеничког чина. Међутим, овде се поред, да тако кажемо старог преступа – слављења Пасхе са Јудејима, помиње као преступ и слављење тог празника „пре пролећне равнодневнице“. То упућује на чињеницу да је прорачун датума покретног хришћанског празника Васкрса био везан и за еквиноциј, пролећну равнодневницу. Васкрс је морао бити после тог астрономског догађања (πρὸ τῆς εαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων). Тумачећи наведена правила или каноне познати тумачи канона из 12. века Јован Зонара и Теодор Валсамон једноставно понављају древну црквену праксу да се Васкрс слави после јеврејске старозаветне Пасхе, после пролећне равнодневнице (по прорачунима у Александрији, пролећна равнодневница је тада била 21. марта), после 14. нисана, у седмични дан недељу која следује после пуног месеца (уштап) „... јер су тада били страдање и васкрсење Христово“ (Теодор Валсамон). Када је реч не само у овом канону, о забрани празновања Васкрса „заједно са Јудејима“, треба имати у виду, како је добро приметио још Максим Трпковић, да не треба искључити могућност да Васкрс понекад може пасти у исти дан када и јеврејски Песах.²⁷ Наравно да наведено правило не искључује ту могућност.

Ни после ових саборских одлука питање није потпуно скинуто са дневног реда. Још увек је било присталица старе праксе. Други васељенски сабор у Цариграду 381. такође се бавио и тим питањем. Наиме, *седми канон* тог Сабора као јеретике, додуше као блаже, помиње и такозване квартодецимане²⁸ или четрнаестодневнике²⁹. Тумачећи ово правило Теодор Валсамон каже да квартодецимани (од лат. *quatuor* – четири, и *deca* – десет) Васкрс празнују не у недељни дан, већ када је месец нисан 14. дан – у било који седмични дан. Зову се и „тетрадити“ зато што празнујући Пасху по-

²⁶ Епископ Никодим Милаш, исто, књ. 1, Нови Сад 1895, 62–63; *Свешћени канони Цркве*, 39. Занимљива је опаска руског богослова Д. П. Огицког који израз „са јудејима“ не види као сметњу јер се може догодити, и догађало се да хришћански Васкрс понекад падне у исти дан кад и јудејски Песах, што није у супротности са одлуком Никејског сабора: Д. М. Огицкий, „Канонские нормы православной пасхалии и проблема датировки Пасхи в условиях нашего времени“, *Богословские труды* 7 (1971) 206. Разумевање истог Апостолског правила бр. 7 Л. Воронов види нешто другачије када каже да израз „са јудејима“ треба схватити тако да се он односи на сиријске „протопасхите“, те да се противи празновању Васкрса пре пролећне равнодневнице, исто, 188–189.

²⁷ М. Трпковић, *Празновање Васкрса у дан њуној месеца*, Београд 1909, 84–85.

²⁸ Зарувавел непрецизно и посве неутемељено тврди да је Велика недеља (седмица пред Васкрс) била и старој Цркви „седмица бесквасних хлебова“ и да су квартодецимани посве бранили искључиво јеврејску праксу празновања Пасхе; E. Zerubavel, „Easter and Passover: on Calendars and Group Identity“, *American Sociological Review* 47:2 (1982) 284–289: 286.

²⁹ *Свешћени канони Цркве*, исто; Епископ Никодим Милаш, исто, књ. 1.

сте, као што ми постимо средом – по обичају Јудејаца. То правило Другог васељенског сабора предвиђа да они од квартодецимана који желе да се врате у црквено јединство и заједницу, треба да се одрекну старе заблуде, прихвате православну праксу и над њима се обавља света тајна миропомазања, и тако су примани у Цркву. Они нису, дакле, поново крштавани јер нису имали догматске заблуде и свету тајну крштења су правилно обављали.³⁰

Сличан став по том питању налазимо и у древном хришћанском спису познатом под именом *Ајосѿолске усѿианове* који се датира у другу половину четвртог века. У том спису се једноставно констатује да Васкрс не треба славити када и Јудејци славе своју Пасху – како се не би догодило да празник буде слављен два пута у години, што није прихватљиво за хришћане јер је Господ Христос једанпут пострадао и једанпут васкрсао.³¹ Савремени писац који се посебно бавио састављањем неке врсте енциклопедије јереси и јеретика, Епифаније Кипарски, даје чак три практична упутства како одредити тачно време празновања хришћанске Пасхе: 1. пун месец, 2. еквиноциј и 3. недеља, као седмични дан.³²

На основу свега онога што је до сада речено може се констатовати да су основна начела и критеријуми којих се хришћанска Црква и на Истоку и на Западу држала код одређивања датума празновања Васкрса били углавном јединствени кроз цео средњи век, све до краја 16. века. Та начела се могу укратко свести на следеће критеријуме: (1) Васкрс сви хришћани славе истог дана, (2) празник увек пада у пролеће, (3) чека се пролећна равнодневница, пун месец и недељни дан у седмици и (4) то треба да буде недеља од 15–21 текуће месечеве мене.³³ Нешто слично је исказано у 14. веку у делу светогорског монаха Матије Властара – *Алфавијина синѿајма*, у том канонско-правном зборнику који је у петој деценији истог века, у време цара Стефана Душана преведен на српски језик (око 1347. или 1348. године). У поменутом канонско-правном зборнику укратко се каже да при празновању хришћанске Пасхе треба обратити пажњу на четири важне одредбе: (1) Пасха се празнује после пролећне равнодневнице, (2) њу не треба празновати истог дана са Јудејима – те две одредбе потичу из

³⁰ Р. Милошевић, *Православна пасхалија*, Смедерево 2005, 15; Патријарх Павле, „Став Српске православне Цркве о старом и новом календару“, у: *Да нам буду јаснија нека ѿишања наше вере*, Београд 1998, 139–158; Л. Мирковић, *Хеорѿолоѿија*, 180 и даље; V. Grumel, „Le problem de la date pascale au III et IV siècle“, *REB XVII* (1960) 165.

³¹ Р. Huillier, исто, 23; Л. Воронов, „Календарна проблема“, *Боѿсловские ѿруди* 7 (1971) 182–183; Сократ, исто, 1, 9; Теодорит, исто, 1, 10.

³² Епифаније Кипарски, *Панарион – куѿија са лековима*, 70 – када говори о јеретичима аудијанима.

³³ Л. Воронов, исто, 197–198.

апостолске старине, (3) празновати Пасху не само после пролећне равнодневнице, већ после првог пуног месеца који има бити после равнодневнице и (4) не само после првог пуног месеца, већ у први дан седмице (у недељу)³⁴.

Из ових неколико кључних напомена које се односе на време пасхалних спорова у раној Цркви, покушао сам да покажем у чему је била суштина спора везаног за Васкрс. Сама идеја празновања највећег хришћанског празника није довођена у питање. Хришћанство се у свом немирном историјском ходу постепено одваја од старозаветног јудејства у сваком погледу, па и погледу празновања Пасхе, односно Васкрса. Они хришћани који су били јудејског порекла нису правили разлику што се тиче празничне праксе, односно одређивања самог датума. Они су свакако више наглашавали и обележавали приликом празновања Васкрса само Христово страдање (оно што ми данас чинимо на Велики петак) на Крсту, дакле Христово распеће и смрт. Међутим, већи део хришћана акценат је више и с правом стављао на тренутак самог Христовог васкрсења из гроба које је било трећег дана, у недељу, као сведоче писци јеванђеља. Рана црква је без обзира на изазове остала доследна управо овој пракси држећи се при томе Александријске праксе засноване на Јулијанском календару по којој је пролећна равнодневница, која се помиње, како смо видели у писаним хришћанским документима у 4. и 5. веку, и тада је падала 21. марта. Од свега што се догађало у вези са Васкрсом у раној Цркви, најважније је да је сачувано црквено јединство: сви су хришћани у целом свету славили свој највећи празник истог дана. Тако је остало све до краја 16. века.

Закључак

Највећи и најстарији хришћански празник у старој Цркви, Васкрс, нажалост није празнован истог датума и истог седмичног дана. О споровима по том питању јасно говоре црквени писци 4. и 5. века као и неки црквени сабори из истог доба. То питање је било и на дневном реду Првог васељенског сабора у Никеји (325) који је, судећи по сведочанству савременика, донео извесне закључке који нису у целини сачувани. На основу списка Јевсевија Кесаријског, касније и црквених историчара Сократа Схоластика, Ермија Созомена и Теодорита Кирског, стиче се утисак да је Први васељенски сабор донео само неке оквирне одлуке о датуму и дану слављења Васкрса: да сви хришћани Васкрс славе истог дана, да не славе заједно са Јудејима, тј. када они славе свој Песах, да Васкрс не може бити пре пролећне равнодневнице, и да увек мора бити у недељу као седмичном дану који пада

³⁴ Наведено према: Л. Воронов, исто, 191.

после пуног месеца (уштап) након равнодневнице. Ових неколико критеријума су и данас неопходни за израчунавање датума празновања Васкрса као покретног празника за сваку календарску годину. Дакле, мора се имати у виду астрономско-математичка тачност (пролећна равнодневница) као и истинитост описа Христовог васкрсења у новозаветним Јеванђељима и, наравно, проверено историјско-канонско искуство Цркве у протеклих две хиљаде година.

Summary: The greatest and most ancient Christian festivity in the ancient Church, unfortunately, was not celebrated on the same date and day of the week. The ecclesial writers of the 4. and 5. century write clearly about that question, and this is voiced by particular Councils from the same times. This question was on the agenda of the First Ecumenical Council in Nicaea (325). According to testimonies of the contemporaries, this Council passed certain regulae. However, not all of these have been saved. On the basis of the writings of Eusebius of Caesarea and on the basis of the subsequent works of other historians of the Church, namely, those of Socrates the Scholastic, Hermius Sozomen and Theodoritus of Cyrrhus, one gains the impression that the First Ecumenical Council passed only general guidelines about the date and manner of celebrating Easter: namely, all Christians must celebrate Easter on the same day, they must not celebrate with the Judeans (i. e. not at the time when the latter celebrate their Pesakh), Easter cannot come before the spring equinox and it must always come on a Sunday (taken as a day of the week) – that is, on Sunday as the day of the Resurrection, which comes after the full moon (ushtap) following the equinox. These few general criteria are indispensable even today for the calculation of the date for celebrating Easter taken as a mobile feast day. Therefore, we have to bear in mind both the mathematical-astronomical aspect of precision (the spring equinox) and the truthfulness of the description of the resurrection of Christ as given in the Gospels of the New Testament, and, of course, the certified historical-canonical experience of the Church in the last two millennia.

Key words: The Christian church, the date of the Pascha, Ecumenical Council

Додатак 1. Писмо цара Константина упућено са сабора у Никеји (325) свим Црквама

На истом сабору се водила реч и о питању дана када се празнује Пасха (Васкрс), и сви су признали да тај дан треба да се празнује истовремено по свим местима. Јер, шта може бити лепше и побожније од тога да сви по једном чину и по одређеном пропису светкују овај празник којим смо обдарени надом на бесмртност! Видело се одмах у почетку да није прикладно светковати овај најсветији дан по обичају Јудеја који своје руке упрљаше безакоњем, па стога као нечисти бише покарани духовним слепилом, а то су и заслужили. Потребно је, дакле, одбацити њихов обичај и придржавати се праксе која је потврђена као истинита. И тако нека престане међу вама свака заједница са Јудејима, јер нам је Спаситељ показао други пут који пред собом имамо попут отвореног поља. Прелазећи на то поље са истим мислима, дајте, вољена браћо, да се коначно одвојимо од безаконе заједнице, јер знате какви су хвалисавци Јудеји, и као да се ми не можемо држати свога закона, а не да робујемо њиховим. Не знам о чему би могли паметно мислити они људи који одступише од памети онда када убише Господа и Оца? Ето због чега они не могу да познају Истину, и због чега су далеко од тога да се поправе, и зато Пасху славе два пута у години. Зашто да се угледамо на њих када знамо да су болесни и да су у заблуди? Свакако нећемо пристати да се наша Пасха (Васкрс) празнује два пута у једној години. Ако није довољно оно што је овде речено, остављам вашем разуму да просудите, јер сматрам да нисте за то да ради ваше честите душе имате заједницу, или да се ваши обичаји подудару са обичајима људи који нису низашта. Поред свега тога треба имати на уму да би то било сасвим нечастиво када би се у таквом послу, око тог великог празника вере поделили, јер Спаситељ нам даде само један дан да га празнујемо за спомен нашег ослобођења. Осим тога, Он је желео да Његова Црква буде једна, саборна, и њени чланови, и поред тога што су расејани по многим местима, да ипак буду загревани од једног Духа, јер је то заиста воља Божија. Због тога размислите: како је то зло и неприлично да у одређено време једни посте, а други да се госте, да у дане после Пасхе једни се одмарају, а други буду још у посту. Због тога се божанственом старању свидело да се све то обавезно исправи и доведе у ред, на шта ће, надам се, сви пристати. Када је све то требало поправити тако да останемо изван заједнице са онима који су убили Господа и Оца, и када је на свом месту ред којег се придржавају Цркве које су на западу, југу и северу, тако треба да буде и са онима који су у источном делу царства. Данас су то сви прихватили. Ви као разборити људи свакако ћете са радошћу примити оно око чега се сви сложено држе у Риму, Африци, Италији, Шпанији, Галији,

Британији, Ливији и по целој Грчкој, у областима Азије, Понта и Киликије. Па када је то тако онда са радошћу примате заповест која је заиста небеска и божанствена, јер све што установише епископи (владике) на истинским саборима, треба гледати као на вољу Божију. Зато, рекавши нашој вољеној браћи шта је установљено на сабору (Никеја 325), ви треба да примате и препознате, како оно о чему је говорено раније, тако и нови поредак који је установљен за празновање најсветијег дана да би, када се испуни моја давнашња жеља, и дођем вам у посету, могао заједно са вама у исти дан прославити Свети празник, и у заједници са вама радовати се што је нашим трудом, а уз помоћ Божију укроћена насртљивост окрутног демона, и што свуда напредује наша вера, што смо доживели времена мира, и што је свуда једномислије.

(Сократ Схоластик, *Црквена историја*, 1, 9; Теодорит Кирски, *Црквена историја*, 1, 10)

Додатак 2. Јевсевије Кесаријски, *Живоїи Констїанїинов*
(*De vita Constantini* [3, 5; 3, 18])

Појавила се такође и друга веома јака и још пре ових зала, болест која је дуго трајала, појавила се неслога по питању спаситељног празника Пасхе (Васкрса). Једни су установили да треба следовати обичај Јудеја, други – напротив говорили су да је потребно пажљиво испитати време и нипошто не следовати заблуди људи који су страни јеванђелској благодати. И тако, када су се сви народи много година по овом питању налазили у разногласју (неслози), дошло је божанско решење у замешатељство, када је пометња по питању времена у односу на једно и друго, уносила велики раздор међу слављенике, тако што су у једне и исте дане једни били у посту и подвигу, а други се одмарали, и у тим невољама није било човека који би могао изнаћи лек против таквог зла, зато што се борба између супротстављених чинило да је равноправна. Само је свемогућем Богу било могуће да исцели то зло, и једини од свих живих на земљи Константин јавио се пред Њим (Богом) као извршилац таквих добротинастава. Чувши о свему што је овде речено и разумевши да је Посланица коју је послао у Александрију остала неизвршена, он је размислио сам у себи и одлучио да треба ићи новим ратом против тајног непријатеља који узнемирава Цркву [...].

На овом сабору било је испитивано што се тиче најсветијег дана Пасхе, и заједничким мишљењем признато је за добро: сви и свугде нека је празнују у један и исти дан, јер шта може бити лепше и побожније, када празник који нам дарује наду бесмртности неизмењено савршавају сви по истом чину и на исти начин? Пре свега показало се неприличним празновати овај празник најсветији по обичају Јудеја који будући да оскврнише своје руке безаконим преступом, као нечастиви, праведно су кажњени духовним слепилом [...]. Нека не буде у нас ништа заједничко са непријатељском јудејском масом, зато што нам је Спаситељ указао други пут; пред нама је поприште које је саобразно и одговара у свему нашој најсвештенијој вери [...]. О чему правилно могу мислити они који су починили богоубиство и оцеубиство, сишли су са ума и руководе се не здравим разумом, већ необузданим стремљењем куда их води њихово непријатељско настројење. Најзад, ми нећемо дозволити да нашу Пасху у једној истој години два пута празнујемо. И тако, нека размисли благоразум вашег преподобија, како је ружно и неприлично да у исто време једни држе пост, а други чине славље, и што после дана Пасхе (Васкрса) једни проводе време у празновању и покоју (миру), а други држе установу поста.